

**Ба Шӯрои диссертационии 6D.КОА-003
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Суроға: 734025, ш. Душанбе, маҳаллаи
Буни Ҳисорак, Шаҳраки донишҷӯён,
бинои таълимии 7**

ТАҚРИЗИ

**муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи
менечмент ва маркетинги Донишгоҳи (славянии) Россия ва Тоҷикистон
Амонова Дилбар Субҳоновна ба диссертатсияи Каримов Баҳодур
Ҳасанович дар мавзӯи «Методология ва амалияи бунёдшавии низоми
миллии баҳисобгирии молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ»
барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси
08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит**

**Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм, ки аз рӯи
онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст**

Диссертатсияи тақризшаванда ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисоси илмӣ 08.00.08 «Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит» мувофиқат мекунад: 1.1. Парадигмаҳои ибтидоӣ, концепсияҳои бунёдӣ, принсипҳои асосӣ, постулатҳо ва қоидаҳои баҳисобгирии бухгалтерӣ; 1.4. Таърихи инкишофи назария, методология ва ташкили баҳисобгирии бухгалтерӣ; 1.5. Батанзимдарорӣ ва стандартикунонии қоидаҳои пешбурди баҳисобгирии бухгалтерӣ ҳангоми ташаккули маълумоти ҳисоботӣ; 1.6. Мутобиқгардонии низомҳои гуногуни баҳисобгирии бухгалтерӣ, мувофиқати онҳо ба стандартҳои байналмилалӣ; 1.12. Трансформатсияи ҳисоботи молиявии милли бо талаботи стандартҳои байналмилалӣ ва стандартҳои дигар давлатҳо; 1.14. Методологияи истифодаи технологияҳои замонавии иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар соҳаи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва ҳисобот.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия

Марҳилаи муосири рушди иқтисодӣ бо равандҳои ҷаҳонишавӣ алоқаманд аст, ки на танҳо истехсолот, савдо ва молия, балки соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявиро низ фаро мегиранд. Ягонакунӣ ва ҳамоҳангсозии низомҳои баҳисобгирии молиявӣ шартҳои зарурии таъмини шаффофият, қиёспазирӣ ва эътимод ба иттилооти пешниҳоднамудаи субъектҳои хоҷагидорӣ дар сатҳи милли ва байналмилалӣ мегардад. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба фазои иқтисодии ҷаҳонӣ ворид шудааст, масъалаи ташаккул ва рушди низоми милли баҳисобгирии молиявӣ дар асоси стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ (СБҲМ) махсусан муҳим мегардад.

Дар шароити навсозии иқтисодиёт ва тавсеаи муносибатҳои байналмилалӣ мушкилоти мутобиқ кардани қонунгузории миллӣ ва амалияи баҳисобгирии муҳосибӣ ба талаботи СБҲМ аҳамияти махсус пайдо мекунад. Ҳамоҳангсозии нокифояи байни низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва талаботи ҷаҳонӣ, ба фикри мо, ҷолибияти сармоягузории кишварро коҳиш дода, фаъолияти ширкатҳои хориҷиро мушкил мекунад ва ба ташаккули фазои мусоиди соҳибкорӣ монеъ мешавад. Аз ин лиҳоз, коркарди илмӣ асосҳои методологию ташкилӣ ва амалии бунёди низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи мубрам мебошад.

Бояд қайд намуд, ки мубрамии таҳқиқот на танҳо бо зарурати ҳамоҳангсозӣ бо стандартҳои байналмилалӣ, балки инчунин бо муҳимияти ба инобат гирифтани хусусиятҳои миллӣ муайян карда мешавад. Ҳангоми таъсиси низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ, ки ҳамзамон мувофиқат ба меъёрҳои ҷаҳонӣ ва таъмини манфиатҳои миллиро тақозо мекунанд, диққат додан ба заминаҳои таърихӣ, ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ, аз ҷумла хусусиятҳои иқтисоди исломӣ, ки имрӯз ба иқтисодиёти мамлакатҳои гуногун таъсир мерасонанд, муҳим аст. Чунин омезиши равишҳои байналмилалӣ ва анъанаҳои миллӣ имкон медиҳад, қарорҳои беназире таҳия карда шаванд, ки тавонанд самаранокии идоракунӣ ва эътимоднокии иттилооти молиявиро баланд бардоранд.

Ҳамзамон, мубрамии мавзӯи таҳқиқотро масъалаҳои амалие низ муайян мекунанд, ки дар назди корхонаҳо ва ниҳодҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон истодаанд. Тақмили сиёсати баҳисобгирӣ, нақшаи ҳисобҳо, механизмҳои назорати дохилӣ ва низоми омодагории мутахассисони соҳаи муҳосибот на танҳо сифати ҳисоботи молиявиро беҳтар мекунанд, балки барои рушди устувори иқтисодӣ низ замина фароҳам меоранд. Ҳамин тариқ, диссертатсияи тақризшаванда, ки ба методология ва амалияи бунёдшавии низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ бахшида шудааст, ки ба талаботи муҳими илмӣ амалии кишвар ҷавобгӯ буда, аривақтӣ ва мубрамияти ҳудро ба воситаи таҳқиқоти гузаронидашудаи рушди назария ва амалияи баҳисобгирии арзёбӣ намудааст.

Дараҷаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд

Наwgонии илмӣ таҳқиқот дар таҳлили ҳамаҷонибаи раванди бунёдшавӣ ва тақмили низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ, таҳияи равишҳои методологӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба татбиқи СБҲМ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад, ки қаблан дар адабиёт ба таври ҳамаҷониба инъикос наёфтааст. Муаллиф дар асоси таҳлили тамоюлҳои миллӣ ва байналмилалӣ ҷанбаҳои асосии концептуалии ҳамгироии низоми

миллии баҳисобгирии молиявиро бо СБҲМ бо назардошти хусусиятҳои институтсионалӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоию иқтисодии кишвар пешниҳод намудааст.

Дар таҳқиқоти мазкур аз тарафи унвонҷӯ муқаррароти назариявӣ ва методологие таҳия карда шудаанд, ки таснифоти низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибиро аниқтар намуда, механизмҳои таъдил ва рушди онҳоро дар шароити ҷаҳонишавӣ ошкор менамоянд. Навгонии илмӣ ҳамчунин дар ҳамаҷониба ба инобат гирифтани заминаҳои таърихӣ фарҳангӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ, аз ҷумла омилҳои иқтисоди исломӣ ва таъсири онҳо ба ташаккули амалияи баҳисобгирии молиявӣ дар кишварҳои алоҳида зоҳир мешавад. Ба фикри мо, чунин равиш имкон медиҳад, ки асосҳои методологӣ таҳқиқи низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ васеъ гардида, хусусиятҳои фаъолияти онҳо амиқтар дарк карда шаванд.

Ҳамчунин унсури муҳими наvgонии таҳқиқоти гузаронидашуда таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили сиёсати баҳисобгирии субъектҳои хоҷагидорӣ мутобиқи талаботи СБҲМ, аз ҷумла ташаккули равиши нав ба сохтори нақшаи ҳисобҳо, тавсияҳои методӣ ва таҳияи низоми назорати дохилӣ барои таъмини саҳҳеҳӣ ва кам кардани хавфи таҳрифи ҳисоботи молиявии таҳияшуда мебошад. Оиди ин масъалаҳо муаллиф тасдиқ менамояд, ки омезиши шароити миллӣ ва стандартҳои байналмилалӣ имконияти шаффофияти ҳисоботи молиявиро беҳтар намуда, хавфи таҳрифи иттилоотро кам ва эътимоди истифодабарандагонро ба ҳисоботи молиявӣ зиёдтар гардонад.

Илова бар ин, наvgонии таҳқиқот дар пешниҳоди тавсияҳои амалӣ оид ба ислоҳоти низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ, мутобиксозии нақшаи ҳисобҳо ва нишондодҳои методии корбурди онҳо ба талаботи байналмилалӣ, инчунин таҳияи низоми омодаسازی ва аттестатсияи мутахассисони соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ ифода меёбад. Бояд қайд намуд, ки тадбирҳои дар диссертатсия пешниҳодшуда барои ҳамгироии устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фазои иқтисодии ҷаҳонӣ ва ташаккули муҳити муосири институтсионалии баҳисобгирии молиявӣ замина фароҳам меоранд.

Натиҷаҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқот, ки муваффақияти илмии муаллифро ифода намуда ҳамчун нуқтаҳои асосӣ барои ҳимоя пешниҳод карда шудаанд, аз инҳо иборат мебошанд (с. 15-17).

1. Низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ҳамчун сохтори пӯёи иттилоотӣ баррасӣ мешавад, ки рушди он дар таҳти таъсири омилҳои иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва институтсионалӣ қарор дошта, самаранокии онро дараҷаи ҳамгирӣ бо стандартҳои байналмилалӣ баҳисобгирӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ муайян мекунад. Таснифи амсилаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ бо

назардошти сатҳи ҳамгирии иқтисодӣ ва хусусиятҳои низоми миллии иқтисодӣ аниқ карда шудааст.

2. Амсилаи концептуалии таъсири равандҳои ҷаҳонишавии иқтисодӣ ба рушди низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ таҳия карда шудааст, ки дар доираи он ҳамоҳангии бисёрсатҳии ҳисоботи молиявӣ - дар сатҳи байналмилалӣ, минтақавӣ ва миллий асоснок карда шудааст. Равиши пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки маҳдудиятҳои сохтории ба амалияи баҳисобгирии муҳосибии мамлакатҳои рӯ ба рушд хос, ки дар натиҷаи ихтилофи байни анъанаҳои пайдоршудаи миллий ва талаботи стандартҳои байналмилалӣ ба вуҷуд омадаанд, муайян карда шаванд.

3. Ҷанбаҳои таърихӣ ва иҷтимоии иқтисодиёти исломӣ таҳлил шудаанд. Принсипҳои асосии баҳисобгирии муҳосибии исломӣ, аз қабилӣ манъи ғоиз, тақсими одилонаи даромад ва ба инобат гирифтани нақши иҷтимоӣ иқтисодии тиҷорат дар ҷомеаи исломӣ муайян карда шудаанд. Ба эҳёи баҳисобгирии муҳосибии исломӣ дар охири асри XX таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда мешавад. Душвориҳо ва таҳдидҳои мутобикгардонии иқтисодиёт ва хизматрасониҳои молиявии исломӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд, ки ин барои такмили баҳисобгирии муҳосибӣ дар шароити ислоҳоти миллий дурнамои нав мекушояд.

4. Таҳаввули равишҳои методологии низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ бо зарурати мутобик кардани онҳо ба шароити тағйирёбандаи иқтисодӣ, стандартҳои байналмилалӣ ва технологияҳои рақамӣ муайян карда мешавад. Консепсияи ҳамгирии усулҳои анъанавии баҳисобгирии муҳосибӣ бо воситаҳои муосири рақамӣ ва принсипҳои СБҲМ барои баланд бардоштани шаффофӣ ва қиёспазии ҳисоботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудааст.

5. Такмили пойгоҳи меъёрию ҳуқуқии баҳисобгирии муҳосибӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ҳам талаботи байналмилалӣ ва ҳам шароити иқтисодии миллиро ба назар гирифта, мувозинати байни стандартҳои ҷаҳонӣ ва хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии миллиро таъмин намояд. Равиши ҷамаҷонибаи ислоҳоти низоми баҳисобгирии муҳосибӣ, аз ҷумла такмили қонунгузорӣ, рушди ҷомеаи касбии муҳосибон ва ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ барои автоматикунонии равандҳои баҳисобгирии муҳосибӣ пешниҳод карда шудааст.

6. Равиши ташкили хадамоти муҳосибӣ бо истифодаи аутсорсинги хизматрасониҳои муҳосибӣ ба хоҳири кам кардани хавфҳо ва хароҷот, баланд бардоштани чандирӣ ва таъмини риояи талаботи меъёрӣ таҳия шудааст. Тавсияҳои амалӣ барои ташкили усулҳои самарабахши баҳисобгирии муҳосибӣ дар заминаи ислоҳоти низоми баҳисобгирии муҳосибӣ бо

назардошти стандартҳои байналмилалӣ ва хусусиятҳои миллӣ пешниҳод шудаанд.

7. Таҳлили ҳамаҷонибаи раванди ислоҳоти низоми баҳисобгирии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти қорӣ намудани СБҲМ гузаронида шуд. Мушкилоти асосие, ки ба гузариши комил ба стандартҳои байналмилалӣ ҳалал мерасонанд, муайян карда шуданд. Барои ҳалли ин мушкилот тавсияҳо пешниҳод шудаанд, аз қабилӣ таҳия ва татбиқи маводи методии мутобикшуда, тақмили ихтисоси кормандон, инчунин дигаргунсозии куллии низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ва беҳтар намудани инфрасохтори иттилоотӣ барои татбиқи бобарори СБҲМ.

8. Амсилаи ҳамгироии баҳисобгирии молиявӣ, баҳисобгирии идоракунии ва баҳисобгирии андоз таҳия карда шудааст, ки он ба бунёди низоми ягона ва самараноки баҳисобгирии муҳосибӣ ба хоҷагии таъмини ташаққули муносиби ҳисоботи идоракунии ва ҳисоботи андоз имкон медиҳад. Дар амсила муҳим будани нақши якҷояи баҳисобгирии молиявӣ ва баҳисобгирии идоракунии дар қабули қарорҳои ғаврӣ таъкид гардида, роҳҳои рафъи маҳдудияти баҳисобгирии молиявӣ ва беҳтар намудани ҳамкории он бо баҳисобгирии андоз барои беҳсозии андозбандӣ пешниҳод карда шудааст.

9. Таҳлили раванди татбиқи СБҲМ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилоти мубрам, аз қабилӣ омодагии нокифояи муҳосибон, мутобик набудани санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ба стандартҳои байналмилалӣ ва камбудии амалии раванди ба забони тоҷикӣ баргардон кардани стандартҳоро ошкор намуд. Тавсияҳо оид ба беҳтар намудани маводи таълимӣ, мутобикгардонии СБҲМ ба хусусиятҳои иқтисодии миллӣ ва бозбинии санадҳои меъёрӣ пешниҳод карда мешаванд, ки ин сифати ҳисоботи молиявиро баланд намуда, равандҳои татбиқи стандартҳои байналмилалиро дар заминаи воқеияти миллӣ беҳтар мегардонад.

10. Тамоюлҳои ҳаҷонии рушди баҳисобгирии молиявӣ дар заминаи СБҲМ мураттаб карда шудаанд. Тавсияҳо оид ба мутобиксозии СБҲМ дар мамлакатҳои рӯ ба рушд, қорӣ намудани технологияҳои автоматикунонии баҳисобгирии муҳосибӣ ва бунёди стандартҳои нави баҳисобгирии муҳосибӣ ба хоҷагии инъикоси омилҳои иҷтимоӣ ва экологӣ дар ҳисобот пешниҳод карда мешаванд. Тасдиқ карда шудааст, ки ворид намудани технологияҳои рақамӣ ба баҳисобгирии муҳосибӣ саҳеҳӣ ва шаффофии ҳисоботро беҳтар намуда, ҳамкории байни низомҳои молиявии миллӣ ва байналмилалиро беҳтар мекунад.

11. Роҳҳои тақмили низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ дар асоси СБҲМ бо таваҷҷуҳ ба таҳияи сиёсати баҳисобгирӣ ва тақмили нақшаи ҳисобҳо пешниҳод карда шудаанд. Барои беҳтар намудани назорати дохилӣ ба хоҷагии

таъмини дақиқӣ, саҳеҳӣ ва шаффофии ҳисоботи молиявӣ тадбирҳои муассир таҳия карда шуданд, ки татбиқи онҳо метавонад сифати ҳисоботи молиявиро беҳтар, хавфи таҳрифи иттилоотро кам ва раванди қабули қарорҳои идоракуниро мукамал кунад.

Бояд қайд намуд, нуқтаҳои асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд, ба фикри мо дар маҷмӯъ равиши ҳамаҷонибаи муаллифро ба ташаккул ва тақмили низоми миллии баҳисобгирии молиявиро дар шароити ҷаҳонишавӣ инъикос мекунад. Онҳо асосҳои ҳам назариявӣ ва ҳам методологӣ – таҳияи консепсияи баҳисобгирии муҳосибӣ, аниқ кардани таснифоти низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ, ба назар гирифтани хусусиятҳои таърихӣ фарҳангӣ, ҳуқуқӣ иҷтимоӣ ва самтҳои амалии бо тақмили сиёсати баҳисобгирӣ, нақшаи ҳисобҳо, пойгоҳи меъёри ҳуқуқӣ, низоми назорати дохилӣ ва оморасозии кормандон вобастаро фаро мегиранд. Чунин хусусияти ҳамаҷонибаи пешниҳодҳо робитаи дохилӣ, навгонии илмӣ ва аҳамияти баланди амалии онҳоро таъмин намуда, имкони истифодаи онҳоро бо мақсади таҳкими ҳамоҳангии низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ бо стандартҳои байналмилалӣ тасдиқ менамояд.

Соҳтори диссертатсияи тақризшаванда ба бахшҳои муқаддима, панҷ боби асосӣ, хулоса ва тавсияҳо, инчунин рӯйхати адабиёт (353 номгӯӣ) ҷудо карда шуда, дар умум матни он дар 360 саҳифа дарҷ гардидааст. Дар диссертатсия 13 расм ва 26 ҷадвал истифода шудааст.

Муқаддимаи кори диссертатсионӣ мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект, предмет, фарзия, асосҳои назариявӣ методологии таҳқиқот, сарчашмаҳои маълумот, пойгоҳ, навгонии илмӣ, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, мутобикати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктарабон дарёфти дараҷаи илмӣ, тавсиб ва амалисозии натиҷаҳои дииссертатсия, интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия, соҳтор ва ҳаҷми онро дар бар мегирад (с. 5-20).

Дар боби якум “Асосҳои назариявии бунёдшавии низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ” мафҳум ва таснифи низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ва таъсири ҷаҳонишавии иқтисодӣ ба онҳо баррасӣ шуда, таҳқиқи заминаҳои таърихӣ иҷтимоии иқтисодӣ исломӣ ва таъсири онҳо ба рушди баҳисобгирии муҳосибӣ гузаронида шудаанд (с. 21-69).

Дар боби мазкур муаллиф мафҳумҳои асосии бо бунёди низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ алоқамандро аниқ намуда ба низом даровардааст (с. 21-40), таснифоти онҳоро дар шароити равандҳои ҷаҳонишавӣ пешниҳод кардааст (с. 38 расми 1.4), ки ба фикри ӯ на танҳо

чанбаҳои концептуалии илми баҳисобгирии муҳосибиро васеъ мекунад, балки барои таҳқиқоти минбаъда дар самти тавсифи муқоисавии низомҳои миллии баҳисобгирии молиявӣ замина мегузорад.

Дар диссертатсия асоснок карда шудааст, ки ҷаҳонишавии иқтисодӣ омили асосии табдили низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ мебошад, ки зарурати дарёфти мувозинати бехтарини байни ягонакунии байналмилалӣ ва хусусиятҳои миллии онҳоро тасдиқ менамояд (с. 40-53). Бояд қайд намуд, ки муқаррароти аз тарафи муаллиф интишор шуда барои рушди назарияи ҳамоҳангсозии баҳисобгирии муҳосибӣ аҳамияти калон дорад ва ӯ аз ин нуқтаи назар ҷанбаҳои асосии таъсири ҷаҳонишавиро ба низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ муайян ва арзёбӣ кардааст (с. 54-55).

Дар низои боби мазкур заминаҳои таърихӣ иҷтимоӣ иқтисодӣ исломӣ ва таъсири онҳо дар ташаккули низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ мавриди таҳлили амиқ қарор гирифтааст. Ин равиш арзиши назарраси илмӣ дорад, зеро он имкон медиҳад, ки омилҳои фарҳангӣ ва мазҳабӣ ба илми иқтисодӣ ворид шуда, доираи баҳисобгирии муҳосибии анъанавӣ васеъ карда шавад (с. 56-66).

Боби дуюм “Методолгияи бунёдшавӣ ва ҷаҳонияти низомии миллии баҳисобгирии муҳосибӣ” номгузорӣ карда шуда, ба таҳаввули равишҳои методологии бунёдшавии низомии миллии баҳисобгирии муҳосибӣ дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ, принсипҳои асосии ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ ва унсурҳои методи он, инчунин ба пойгоҳи меъёри ҳукуки баҳисобгирии муҳосибӣ дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ, яъне, ки таҷрибаи ҷаҳонӣ бахшида шудааст (с. 70-115).

Аз ҷумла, дар боби мазкур аз тарафи унвонҷӯ таҳқиқи равандҳои таҳаввули равишҳои методологии бунёдшавии низомҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ анҷом дода шуда (с. 70-76), ҷиҳатҳо ва хусусиятҳои асосии мутобиқшавии онҳо дар шароити ҷаҳонишавӣ муайян карда шудаанд (с. 77-83), ки саҳми муҳимро дар рушди асосҳои методологии илми баҳисобгирии муҳосибӣ ифода мекунад.

Муаллиф низомии принсипҳои асосии ташкили баҳисобгирии муҳосибиро ифшо намуда, самтҳои тақмили онҳоро дар шароити гузариш ба СБҲМ пешниҳод кардааст (с. 85-92). Вобаста ба ин нуқта, аҳамияти илмии диссертатсия аз он иборат аст, ки дар он на танҳо унсурҳои методологии баҳисобгирии муҳосибӣ ба низом дароварда шудаанд, балки тарзҳои табдили онҳо барои таъмини қиёспазирӣ ва эътимоднокии ҳисобот пешниҳод карда шудаанд.

Дар асоси таҳлили таҷрибаи байналмилалӣ оид ба танзими меъёрӣ (с. 99-107) самтҳои ояндадори истифодаи он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон

муайян ва асоснок карда шудаанд, ки арзиши баланди амалӣ дорад, зеро он имкон медиҳад, ки амсилаҳои дар амалияи ҷаҳонӣ санҷидашуда барои такмил додани амалияи миллии баҳисобгирии молиявӣ истифода шаванд (с. 107-115).

Боби сеюми кори диссертационӣ “Вазъи муосири низоми баҳисобгирии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” ба таҳқиқи вазъи муосири низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ бахшида шудааст. Муаллиф раванди ташаккули баҳисобгирии молиявиро дар кишвар муфассал таҳлил намуда, натиҷаҳои ислохотро арзёбӣ ва мавқеи баҳисобгирии молиявиро дар низоми идоракунӣ субъектҳои хоҷагидорӣ муайян намудааст (с. 119-170),

Аз тарафи муаллиф таҳлили мукаммали равандҳои ташаккул ва вазъи муосири низоми баҳисобгирии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шуда (с. 119-127), ҷиҳатҳои қавӣ ва мавзӯҳои дорои мушкilotи он муайян карда шудаанд (с. 130-136). Аҳамияти илмӣ натиҷаи ба даст овардаи муаллиф дар он ифода меёбад, ки барои тартиб додани тавсияҳо оид ба такмили низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ сурати воқеъбинонаро ба вучуд меоварад.

Дар зербоби дуюм хусусиятҳои раванди ислохоти низоми баҳисобгирии молиявӣ муқаррар карда шуда, марҳилаҳои асосии он аз ҷиҳати интиқодӣ арзёбӣ (с. 137-147) ва мушкilotи дар раванди ислохоти низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ҷой дошта ошкор гардида гурӯҳбандӣ ва таҳлил карда шудаанд (с. 147-153). Ба фикри мо, чунин таҳлил ва арзёбиҳо имкон медиҳанд, ки на танҳо камбудии ислохоти қаблӣ ошкор карда шаванд, балки самтҳои дигаргунсозии оянда низ муайян карда шаванд, ки барои сиёсати иқтисодии мамлакат аҳамияти стратегӣ дорад.

Бо мақсади муайян намудани мавқеи баҳисобгирии молиявӣ дар низоми умумии баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои хоҷагидорӣ муаллиф қайд мекунад, ки аниқ кардани нақши он дар ташаккули иттилооти боэътимод барои қабули қарорҳои асоснокӣ идоракунӣ ва сармоягузорӣ имкон медиҳад (с. 153-166). Ин муқаррароти унвонҷӯ дарки нақши институтсионалии баҳисобгирии молиявиро дар иқтисодиёт амиқтар мекунад.

Ба андешаи муаллиф, ташкил ва ҳамгироии самараноки намудҳои гуногуни баҳисобгирии муҳосибӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омилҳои асосии фаъолияти бобарори низоми молиявии мамлакат дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ мебошад. Зиеда аз ин, ҷорӣ намудани стандартҳои байналмилалӣ, беҳтар намудани омодагии касбии кормандон ва навсозии нармафзори муҳосибӣ ба афзоиши шаффофӣ ва самаранокии баҳисобгирии муҳосибӣ дар мамлакат мусоидат мекунад (с. 175).

Дар боби чорум “Таҳлили корбурди стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” хусусиятҳои корбурди СБҲМ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил ва ҳуди стандартҳо аз тарафи

муаллиф тавсиф карда шуда, дар натиҷаи таҳлили ташхисӣ тамоюл ва дурнамои рушди мутобиксозии минбаъдаи онҳо муайян ва асоснок карда шудаанд (с. 176-235).

Ҳамзамон, тавсифи муназзами СБҲМ, камбудии худӣ стандартҳо ва имкониятҳои мутобикшавии онҳо барои иқтисоди миллӣ оварда шуда (с. 176-188), иштибоҳҳои зиёди таҳиягарони стандартҳо ошкор ва бо овардани лаҳзаҳои мушаххас тасдиқ карда шудаанд (с. 189-192). Қайд намудан зарур аст, ки арзиши илмӣ ин ҷанбаҳои таҳқиқот дар он таҷассум меёбад, ки ҳангоми истифодаи муқаррароти стандартҳои байналмилалӣ истифодабарандагон, пеш аз ҳама муҳосибони корхонаҳо, муҳтавои онҳоро омӯхта ҷузъиёти ҳар якашонро дуруст дарк намоянд. Ин имкон медиҳад, ки СБҲМ на танҳо ҳамчун талаботи берунӣ, балки ҳамчун воситаи баланд бардоштани сифати иттилооти дар ҳисоботи молиявӣ пешниҳодшаванда эътироф карда шаванд.

Таҳлили ташхисии вазъи корбурди СБҲМ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи муаллиф гузаронида шуда, монеаҳо ва зиддиятҳои асосӣ муайян карда шуданд (с. 198-210). Тавре ӯ қайд менамояд, яке аз мушкилоти муҳим дар роҳи татбиқи СБҲМ ин паст будани сифати ҳисоботи молиявӣ, махсусан ҳисоботи молиявии субъектҳои дорои манфиати умум мебошад. Сабаби ин нокифоя будани донишҳои касбии муҳосибон, инчунин набудани назорати дурусти мақомоти давлатӣ мебошад (с. 210-212), ки натиҷаҳои мазкур аҳамияти баланди амалӣ доранд, зеро онҳо барои ислоҳоти мақсаднок ва мутобиксозии таҷрибаи ҷаҳонӣ замина мегузоранд.

Дар зербоби сеюм тамоюлҳои рушди ҷаҳонӣ баҳисобгирии молиявӣ дар асоси СБҲМ муайян карда шуда (с. 214-222), татбиқшавандагии онҳо ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудааст (с. 232-235), аҳамияти илмӣ муқаррароти диссертатсия аз он иборат аст, ки онҳо дастурҳои дарозмуддатро барои рушди низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ ташкил медиҳанд.

Боби панҷум “Роҳҳои тақмили низоми баҳисобгирии молиявӣ дар шароити СБҲМ” пешниҳодҳо оид ба тақмили низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ тибқи СБҲМ-ро, ки дар байни онҳо механизмҳои ташаққули сиёсати баҳисобгирӣ, тақмили нақшаи ҳисобҳо, рушди назорати дохилӣ барои таъмини саҳеҳӣ ва кам кардани хавфи таҳрифи ҳисоботи молиявӣ қайд гардидаанд ва дар якҷоягӣ ба баланд бардоштани шаффофӣ, эътимодноки ва қиёсшавандагии ҳисоботи молиявӣ мусоидат меkunанд, дар бар мегиранд.

Зиёда аз он, дар қисми диссертатсионӣ пешниҳодҳои муаллиф оид ба ташаққули сиёсати баҳисобгирӣ дар субъектҳои хоҷагидорӣ бо дарназардошти талаботи стандартҳои байналмилалӣ таҳия карда шудаанд (с. 252-260), ки

пойгоҳи методии муносибро барои баланд бардоштани шаффофӣ ва қиёспазирии иттилоотии дар ҳисоботи молиявӣ овардашуда таъмин мекунамд ва ин, ба фикри мо, саҳми амалии муаллиф дар такмили идоракунии корхонаҳо ба ҳисоб меравад.

Инчунин аз тарафи муаллиф дар ин боб навсозии нақшаи амалкунандаи ҳисобҳои баҳисобгирии муҳосибӣ тавсияҳо пешниҳод шудаанд (с. 261-264) ва камбудии он таҳлил ва арзёбӣ карда шуда (с. 265-274) якҷанд ҷиҳатҳои махсус қайд карда шудаанд, ки ба такмили нақшаи ҳисобҳои баҳисобгирии муҳосибӣ дар асоси СБҲМ марбут мебошанд (с. 275-276). Муаллиф дуруст қайд кардааст, ки нақшаи ҳисобҳо ба талаботи низомҳои муосири баҳисобгирии муҳосибии компютерӣ ҷавобгӯ нест ва ба фикри ӯ бо назардошти ноил шудан ба сатҳи баланди автоматикунории баҳисобгирии муҳосибӣ бозбинии таркиб ва сохтори нақшаи ҳисобҳо лозим аст (с. 276).

Ҳамин тариқ, зарурати рушди назорати дохилӣ, ки бо низоми оморасозии ҳисоботи молиявӣ дар асоси СБҲМ ҳамгиробода асоснок карда шудааст (с. 281-294), ки хавфи таҳрифи иттилооти молиявиро коҳиш дода эътимодно ро ба он зиёд мекунад ва қайд намудан лозим аст, ки аҳамияти илмӣ ва амалии муқаррароти мазкур дар алоқамандии масъалаҳои баҳисобгирии молиявӣ бо таъмини амнияти молиявии корхонаҳо ифода меёбад.

Дар қисмати **хулоса ва тавсияҳо** натиҷаҳои асосии илмӣ ва хулосаҳои муҳимтарини таҳқиқоти анҷомдодашудаи муаллиф (муқаррароти назариявӣ, равишҳои методологӣ ва тавсияҳои амалӣ) оварда шудаанд, ки ба такмили методология ва амалии бунёдшавии низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ дар шароити дигаргуниҳои иқтисодии ҷаҳонӣ равона гардидаанд (с. 301-309).

Рӯйхати адабиёт 353 номгӯи адабиёти истифодашударо дар бар мегирад, ки ба забони давлатӣ ва хориҷӣ интишор шудааст (с. 310-352).

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия овардашуда асоснок ва боэътимод мебошанд ва ин бо омӯзиши амиқи назариявии масъала, таҳлили муназзами пойгоҳи меёриро ҳуқуқӣ, омӯзиш ва арзёбии таҷрибаи байналмилалӣ ва миллии пешбурди баҳисобгирии молиявӣ ва оморасозии ҳисоботи молиявӣ, инчунин истифодаи маълумот ва маводи воқеӣ аз амалии низоми баҳисобгирии муҳосибӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешаванд. Алоқаи байниҳамдигарии муқаррароти назариявӣ ва натиҷаҳои амалии таҳқиқот якҷоягии мантиқии дохилии таҳқиқоти гузаронидашударо таъмин намуда, эътимоднокии роҳҳои пешниҳодкардаи муаллифро барои ҳалли масъалаҳои пайдошуда нишон медиҳад.

**Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои
диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо**

Аҳамияти илмӣ таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои он ба рушди назарияи низомҳои миллии баҳисобгирии молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ, васеъ намудани заминаи методологии таҳқиқоти минбаъда мусоидат мекунад. Натиҷаҳои ба даст овардашуда метавонанд дар таҳқиқоти илмӣ ва таҳияи барномаҳои таҳсилоти омодаسازی муҳосибон ва аудиторҳо истифода шаванд.

Тавсияҳои муаллиф оид ба таҳлили интиқодии муҳтавои СБҲМ, тақмили сиёсати баҳисобгирӣ ва тақмили нақшаи ҳисобҳо метавонанд дар фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва иттиҳодияҳои касбии муҳосибон ва аудиторҳо татбиқ карда шаванд, ки ин аз **аҳамияти амалии таҳқиқот** гувоҳӣ медиҳад. Татбиқи тадбирҳои пешниҳодшуда шаффофии ҳисоботи молиявиро афзоиш медиҳад, хавфҳоро барои сармоягузoron кам мекунад ва эътимодно ба иқтисоди милли мустаҳкам мегардонад, ки ин аҳамияти иқтисодии таҳқиқотро ифода мекунад.

Аҳамияти иҷтимоии таҳқиқот дар татбиқи пешниҳодҳо оид ба омодаسازی мутахассисони соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ, баланд бардоштани таҳассус ва ҳалли масъалаҳои бо қор таъмин кардани онҳо ифода меёбад.

**Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои
тақризшавандаи илмӣ**

Доир ба мавзӯи таҳқиқот 1 монография, 51 мақолаи илмӣ бо ҳаҷми 32,0 ҷузъи ҷопӣ (аз ҷумла 28,4 ҷузъи ҷопӣ аз муаллиф), аз онҳо 22 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ба нашр расонида шудааст.

**Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи ҚОА-и
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Барасмиятдарории диссертатсия ба муқаррароти Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия, автореферати диссертатсия ва дигар маводи илмӣ (фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 2024, № 493) мувофиқ мебошад. Дар бахши муқаддимаи диссертатсия мубрамии мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва предмет, фарзия, асосҳои назариявӣ методологӣ, сарчашмаи маълумот ва пойгоҳи таҳқиқот, наwgониҳои илмӣ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва дигар ҷиҳатҳои муҳими диссертатсия инъикос гардидаанд. Меъёрҳои дигари марбут ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвалҳо, расмҳо ва тартиби ороиши рӯйхати адабиёт дар диссертатсия риоя гардидаанд.

Камбудиҳои диссертатсия

Дар баробари бартариятҳои дар боло зикр гардида, кори диссертатсионии ба тақриз пешниҳод шуда дорои як қатор норасоии зерин низ мебошад.

1. Муаллиф дар боби аввал ба заминаҳои таърихӣ ташаккули низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва иқтисоди исломӣ таваҷҷуҳи зиёд додааст. Ба фикри мо, агар муаллиф матни ин бахшро камтар намуда аз ин ҳисоб таҳлили амиқи тамоюлҳои муосир ва ҷанбаҳои амалиро (махсусан бо назардошти ислоҳот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон) ба анҷом мерасонд, ба фоидаи кор мешуд.

2. Сарфи назар аз қорбурди маълумоти воқеӣ ва таҳлили муқоисавӣ, агар дар диссертатсия ҳолатҳои амалии байналмилалӣ васеътар истифода мешуданд (бахусус дар робита ба мутобиксозии СБҲМ дар кишварҳои дорои шароити яхелаи иқтисодӣ бо Ҷумҳурии Тоҷикистон), ҷанбаи амалии таҳқиқот қавитар мешуд.

3. Дар таҳқиқот расмҳо ва диаграммаҳои зиёде истифода шудаанд, вале махсусан дар бобҳои 4 ва 5 шумораи онҳо хеле каманд. Мавҷуд будани диаграммаҳо метавонист барои дарки бештари маводи мураккаби методӣ ва таҳлилий мусоидат кунад.

4. Ба фикри мо пешниҳодҳои амалии муаллиф тафсилоти бештарро талаб мекунанд. Махсусан, дар боби 5 тавсияҳо оид ба такмил додани сиёсати баҳисобгирӣ ва низоми назорати дохилӣ ба таври боварибахш баён карда шудаанд, ки дар баъзе мавридҳо ҳосияти умумӣ доранд ва онҳоро бо мисолҳои мушаххас аз фаъолияти корхонаҳои муосир пурра кардан манфиатнок мебуд.

5. Дар қор адабиёти хориҷӣ бештар истифода шудааст ва сарфи назар аз истиноди алоҳида ба сарчашмаҳои ватанӣ, ба фикри мо, дар диссертатсия заминаи илмӣ хориҷӣ бартарӣ дорад.

Бояд қайд намуд, ки камбудӣ ва норасоии дар боло номбар шуда, хусусиятҳои тавсиявӣ дошта, ба мазмуну муҳтавои кори диссертатсионии иҷрошуда таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва сатҳи назариявӣ, методологӣ ва амалии онро коҳиш намедиханд.

Хулоса

Дар умум, кори диссертатсионии тақризшаванда дар сатҳи баланди илмӣ-амалӣ иҷро гардида, таҳқиқоти анҷомёфтаи илмӣ-тахассусиро ифода менамояд.

Автореферати диссертатсия тибқи талабот таҳия гардида, мақсад ва муҳтавои асосии онро инъикос мекунад.

Ҳамин тавр, қайд намудан бамаврид аст, ки диссертатсияи Каримов Баҳодур Ҳасанович дар мавзӯи «Методология ва амалияи бунёдшавии низоми миллии баҳисобгирии молиявӣ дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодӣ», ки

барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит пешниҳод гардидааст, ба талаботи муқаррар намудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла бандҳои 32, 33, 34, 35 «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, таҳти рақами 295 тасдиқ карда шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит сазовор аст.

Муқарризи расмӣ

профессори кафедраи

«Менеҷмент ва маркетинг»-и

Донишгоҳи (славянии) Россия ва Тоҷикистон

д.и.и., профессор

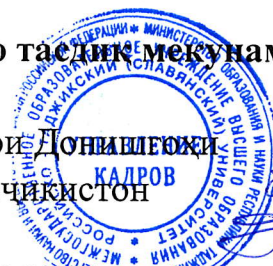
 Амонова Д.С.

Суроға: ш. Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода, 30

Телефон: 918-74-94-94 E-mail: dilbar_amonova@mail.ru

Имзои Д.С. Амоноваро тасдиқ мекунам:

Сардори шӯъбаи кадрҳои Донишгоҳи
(славянии) Россия ва Тоҷикистон

Нуриддинов Х.Х.

Суроғаи муассиса: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи М. Турсунзода, 30.

Телефон: (+992) 37 221-35-50, E-mail: rtsu.tj

“02” сентябрь 2025 с.